

De starter en de ambtenaar

Een fabel over beginnende ondernemingen en werkgelegenheid

Een besmettelijke ziekte is uitgebroken onder de uitvoerders van economisch beleid. Regelmatig gaan ambtenaren door de knieën voor beginnende ondernemers en veel gemeenten nemen initiatieven om het starten van een bedrijf te stimuleren.¹⁾ Handleidingen, cursussen, atlassen, symposia, brochures en wat dies meer zij moeten de ondernemingsgeest bevorderen. Achterliggende gedachte is, dat op deze wijze de werkgelegenheid vergroot kan worden. De opwinding rond het verschijnsel 'starter' is echter gedeeltelijk overdreven. De werkgelegenheid die door de nieuwe bedrijven wordt geschapen valt tegen, zeker op de lange termijn gezien. Meer dan de helft van de bedrijven is binnen zes jaar weer verdwenen; bovendien blijft het merendeel vrij klein. Het wordt daarom tijd dat de euforie plaats maakt voor een meer praktische aanpak, die daadwerkelijk resultaten gaat opleveren.

W. KROESSEN EN H. COENEN

Een goed voorbeeld van zo'n praktische aanpak, die sterk is gericht op bedrijfskundig verantwoord advies aan beginnende ondernemers, is het zogenaamde startersloket bij de Kamers van Koophandel. Hier wordt via viditel informatie gegeven over onderwerpen die passen binnen het verantwoord starten.

Intussen wordt de boekenkast met publikaties over startende ondernemers groter en vooral onoverzichtelijker. Vandaar dat wij hebben geprobeerd een rapport samen te stellen, gebaseerd op literatuurstudie, dat de kennis over het startersverschijnsel in kort bestek zou samenvatten en de lacunes in die kennis moest opsporen. Dat rapport is inmiddels verschenen bij de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek onder de titel 'Op Daedalus Vleugels'²⁾.

Daedalus was een mythologische alleskunner, die voor zichzelf en zijn zoon Icarus vleugels van was en veren fabriceerde, waarmee beiden vluchtten uit het labirynth van koning Minos op Kreta. Icarus werd tijdens de vlucht emotioneel zo gegrepen, dat hij steeg en steeg. Daedalus waarschuwde, maar tevergeefs. Icarus stortte neer in de Icarische Zee. Daedalus bereikte veilig het thuisland Sicilië. Daedalus leert hoe de starter de grootste overlevingskans heeft: het risico niet mildend, wel beperkend.

Van overheidswege wordt de startende ondernemer met alle zorg omringd. Men heeft hoge verwachtingen van de werkgelegenheid die door de nieuwe, beginnende ondernemingen geschapen zal worden. Bovendien hoopt men dat van de starters

nieuwe impulsen zullen uitgaan naar dikwijls verouderde lokale en regionale economieën.

Te hoog

Deze verwachtingen blijken te hoog gespannen. De meeste bedrijven beginnen klein en een groot deel hiervan wordt binnen korte tijd weer opgeheven, na zes jaar is meer dan de helft verdwenen. Ondanks het toenemend aantal starters is deze verhouding de laatste tien jaar nauwelijks gewijzigd.

Van de overlevende bedrijven blijft het overgrote deel klein. Ook na tien jaar telt men gemiddeld nog minder dan tien werkbare personen. Bovendien is in de periode 1970-1980 het aantal nieuwe arbeidsplaatsen per oprichting licht gedaald.³⁾ Slechts enkele bedrijven bereiken een omvang die in werkgelegenheidsstermen interessant is. Dit zijn de 'succes-stories' die onbedoeld een verkeerd beeld oproepen van de werkgelegenheidsfunctie van startende ondernemingen.

Veel kleine puntjes kunnen natuurlijk wel een massa vormen. Globaal kan het aantal arbeidsplaatsen in bedrijven die in de periode 1970-1980 zijn gestart op rond 200-250.000 worden geschat, hetgeen op zich niet te verontachtzamen is.

Het bovengenoemde aantal arbeidsplaatsen in nieuwe bedrijven is echter een bruto gegeven. Inzicht in het netto-werkgelegenheidseffect van nieuwe bedrijven ontbreekt

Handleidingen, cursussen, atlassen, brochures.....

DE STARTER
Bedrijf van de toekomst

Mijn eigen bedrijf beginnen
Werkboek bij de start, met 54 vragen om zelf te beantwoorden

WERKBOEK VOOR DE STARTENDE ONDERNEMER
Over lokale initiatieven gericht op het stimuleren van de bedrijvigheid en werkgelegenheid.

groot helpt klein

Atlas van lokale initiatieven in Nederland 2e herziene druk 1983

Meer dan de helft van de nieuwe bedrijven is binnen zes jaar weer verdwenen.
Foto: Max Popma

nagenoeg geheel. Vooral in de sectoren detailhandel, horeca en ambacht zal gelden: de één zijn brood, de ander zijn dood. Volgens de commissie Wagner kan slechts 10% van de industriële starters als kansrijk worden gezien.⁴⁾ Van de starters in de dienstensector acht de commissie Oostenbrink zelfs slechts 5% succesvol.⁵⁾ Uitgaande van deze cijfers zou het netto werkgelegenheidseffect wel een teleurstellend gering kunnen zijn.

Vernieuwing

Ook voor de rol van starters bij vernieuwing en verbreiding van verouderde lokale productiestructuren bestaan wilde ideeën. Er bestaat echter een sterk verband tussen de structuur van nieuw opgerichte bedrijven in een streek en de structuur van het reeds aanwezige bedrijvenbestand. De starters beginnen eerder een bedrijf in een sector waarin ze als werknemer ervaring hebben opgedaan. De bijdrage van nieuwe bedrijven aan de verbreiding van de lokale of regionale economie mag daarom niet worden overschat.

Bovendien hebben de starters een zekere voorkeur voor qua marktvooruitzichten 'zwakke' sectoren. Zij zijn er vaak van overtuigd dat zij zullen slagen waar anderen hebben gefaald. Ondanks het feit dat, in de detailhandel, horeca en ambacht, zowel het bedrijvenbestand als de werkgelegenheid sterk is afgenomen, wordt nog altijd eenderde van alle nieuwe bedrijven in deze sectoren opgericht. Dit hangt samen met de lage entreebarrières.

Een zelfde conclusie is op z'n plaats tegenover de gemeente vernieuwende (innovatieve) betekenis van de startende ondernemingen voor de lokale productiestructuur. Veruit de meeste starters begeven zich op paden die voordien reeds met meer of minder succes zijn betreden.

Regionale variatie

Een relatief hoge score op het aantal succesvolle oprichtingen kan voor regionale bestuurders een troef zijn bij het binnenhalen van extra middelen voor het startersbeleid. Het aantal oprichtingen laat binnen een klein land als Nederland een opvallende variatie zien en de verschillen nemen zeker niet af. In het algemeen is het aantal oprichtingen het grootst in West-, Midden- en Zuid-Nederland. De perifere probleemgebieden blijven vrij ver achter. Door de geringe overlevingskans in de grote steden in het Westen is het uiteindelijke aantal overlevende bedrijven het grootst in de zogenaamde halfwegzone.

Daarnaast valt te constateren dat het aantal startende ondernemingen in de grote steden relatief groter is dan in de meer landelijke gebieden. Deze verschillen nemen echter af. Bovendien is de overlevingskans van nieuwe bedrijven in de grote steden relatief gering. Per saldo is de bijdrage van landelijke gebieden aan het startersverschijnsel daarom zeker niet te verwaarlozen.

Hoewel het 'klimaat' voor de oprichting van nieuwe bedrijven regionaal nogal verschilt, is de oorzaak hiervan nog onduidelijk. Wel is men vrij algemeen van mening dat in gebieden waar de werkgelegenheid is geconcentreerd in kleine en middelgrote bedrijven, de voorwaarden voor de oprichting van nieuwe ondernemingen het gunstigst zijn. Sommigen gaan een stap verder en stellen dat in gebieden waar de werkgelegenheid langdurig wordt gedomineerd door één of enkele grote bedrijven de voorwaarden ongunstig zijn.

Dit kan een dilemma voor het regionaal beleid opleveren. Het 'sturen' van grote bedrijven naar probleemregio's kan op korte termijn het aantal initiatieven vanuit regio's afremmen.

Financiering

De belangrijkste problemen waarmee starters te kampen hebben, zijn het verwerven van voldoende financiële middelen en het vinden van voldoende afzet mogelijkheden. Bij de oorzaken voor het mislukken van vele startende ondernemingen stuit men op het probleem hoe de door de ondernemer genoemde en ervaren knelpunten moeten worden gewaardeerd. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van het meest genoemde knelpunt, de financiering. Is het de financiering zelf die problemen oproept of de 'onvoldoende' aanvraag voor financiering? Zijn de banken te voorzichtig of de starters te optimistisch?

Het antwoord is ook beleidsmatig relevant. Moet via voorlichting en scholing de kwaliteit van het ondernemerschap worden verbeterd of moet naar een uitbreiding van financieringsmogelijkheden worden gestreefd? Onze inschatting is dat de problemen met betrekking tot het ondernemerschap van starters het grootst is. Jaarlijks worden er vele bedrijven gestart, maar voor veel starters is dit avontuur al weer snel ten einde.

Theorie

De economische wetenschappen hebben bruikbare theorieën opgeleverd over de productiefactoren *arbeid*, *kapitaal* en *natuur*. Maar zij bleven steken bij het vin-

den van een verklaring voor het gegeven dat in een specifieke periode of een bepaalde streek opeens zoveel succesvolle ondernemers opereren. Met andere woorden het onbreekt aan een sterke theorie over de productiefactor *ondernemerschap*. Op zo'n theorie zou het startersbeleid gebaseerd moeten zijn.

Her en der zijn wel reeds elementen voor zo'n theorie bijeengesprokkeld bijvoorbeeld over de aanleiding om met een eigen bedrijf te beginnen.

Deze aanleiding berust in ons land overwegend op 'positieve' motieven (eigen baas willen zijn, als vakman erkend willen worden, een gat in de markt zien etc). De wens zelfstandig te willen zijn is veruit het meest genoemde startmotief. Met de tot voor kort toenemende werkloosheid, leek het 'negatieve' motief (werkloosheid en dreigende werkloosheid) aan betekenis te winnen. Hiervan gaat op zijn minst de suggestie uit dat het aantal nieuwe bedrijven voor een deel conjunctureel bepaald is.

Iedere starter is in wezen uniek, generalisaties zijn daarom gevaarlijk. Toch kunnen twee groepen starters onderscheiden worden. Enerzijds de starter met een vrij hoge, technische opleiding, tussen 25 en 35 jaar, die merkt dat een baan in een bedrijf de eigen mogelijkheden belemmert. Anderzijds de starter tussen 35 en 55 jaar, met een ruime werkervaring en een praktijkopleiding, wiens promotie mogelijkheden geblokkeerd raken. In beide groepen zijn de vrouwen overigens sterk ondervertegenwoordigd.

Literatuur

Het merendeel van de literatuur met betrekking tot de startende ondernemers gaat over de inrichting en effectivering van het overheidsbeleid op dit gebied. Uitgangspunt is hierbij dat op de overheid de taak rust het tekort aan arbeidsplaatsen te verkleinen. Aangezien de startende ondernemingen, wellicht meer dan het bestaande grootbedrijf, nieuwe arbeidsplaatsen kunnen opleveren, moet een beleid gericht op

Werkgelegenheid en bedrijvenbestand zijn in de horeca de laatste jaren sterk afgenomen. Desondanks worden nog steeds nieuwe bedrijven in deze branche geopend.
Foto: Max Popma

VastGoedMarkt (VGM) geeft als enig landelijk tijdschrift elke vier weken gedetailleerde informatie over de bewegingen op de markten voor:

- Kantoren;
- Bedrijfscomplexen;
- Winkels en Winkelcentra;
- Terreinen voor industrie en handel;
- Woningen;
- Bijzondere projecten (hotels, recreatiecomplexen e.d.).

Onmisbaar voor een ieder die zich op enigerlei wijze met de ruimtelijke ordening (en de haalbaarheid en financiering van de betrokken projecten) bezig houdt.

Vraag een proefnummer aan, of beter: wordt direct abonnee (abonnementsprijs in 1986 f 195,-)

Telefoon 020-26.31.81

de stimulering van het beginnende bedrijf de werkloosheid kunnen verminderen. De uitvoering van dit beleid is echter minder eenvoudig op papier te zetten. Aan het generieke beleid wordt voortdurend gesleuteld, met name via het rentepeil, de loonpolitiek en de sociale premieheffing. Ook het specifieke beleid voor de starter wordt geherstructureerd. Dit beleid valt binnen het MKB-terrein van staatssecretaris Van Zeil en de hoofdlijn hiervan werd uiteengezet in het zogenaamde 'plan van Aanpak'.⁶⁾

De voorstellen werden niet door iedereen enthousiast ontvangen. Het KNOV spreekt in de wandelgangen van het 'plan van afpak'.

Volgens ons kan hulp aan starters door de overheid heel nuttig zijn, mits wordt uitgegaan van de eigen inbreng van de ondernemer. Een eerste lijnsopvang op lokaal niveau met eventueel doorverwijzing naar specialisten van de tweede lijn, lijkt zo gek nog niet.

In ieder geval moet er rekening mee gehouden worden, dat veel starters hun bedrijf beginnen in of nabij hun woning. Het moet daarom als positief worden beschouwd dat tegenwoordig niet meer zo star wordt vastgehouden aan de scheiding van woon- en werkgebieden.

Verder onderzoek

In ons rapport wordt de aanbeveling gedaan voor verder onderzoek naar:

- het netto-werkgelegenheidseffect van

beginnende ondernemingen in macrotermen door het achterhalen van verschuivingen in de toeleveringsrelaties tussen bedrijven door de toetreding van nieuwe ondernemingen;

- conjunctuurgevoeligheid van het starten als economisch verschijnsel, waarbij vooral het opsporen van de (niet-succesvolle) starters uit de jaren zestig interessante gegevens kan opleveren;
- de rol van de sterk in de belangstelling staande informele sector als broedplaats van startende ondernemingen;
- de verschillen in het ondernemingsklimaat in de verschillende gebieden: waarom starten in sommige gebieden meer ondernemingen dan in andere?

Ook andere onderwerpen komen nog voor onderzoek in aanmerking.

Het idee, om de werkloosheid terug te dringen door middel van een stimuleringsbeleid voor kleine, startende bedrijven is op zich natuurlijk niet slecht. Tot nu toe heeft men op beleidsniveau echter te veel gejubeld en te weinig praktisch gedacht. Met als gevolg dat aan de verwachtingen niet werd voldaan. Een beleid, dat meer is toegesneden op de problemen waarmee de beginnende ondernemer te kampen heeft zal hierin verandering kunnen brengen. Dit beleid moet worden ondersteund door onderzoek op de genoemde vier punten. Wellicht kan dan in de toekomst meer succes

worden geboekt op de terreinen van werkgelegenheid en economische vernieuwing.

- 1) Meershoek en Van der Zee, in: Agora, juli 1984
- 2) 'Op Daedalus Vleugels' werd geschreven door E. Wever, H. Coenen, W. Kroesen en C. Bartels. Het rapport verscheen bij Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA), Van Stolkweg 14, 2585 JR 's-Gravenhage, tel. 070-514151, en werd uitgegeven door de Staatsuitgeverij onder ISBN nummer 90 346 0456 X
- 3) Wever, E., Nieuwe bedrijven in Nederland, Assen 1984
- 4) Commissie Wagner (Adviescommissie inzake het industrieel beleid): Naar een nieuw industrieel elan, 1981.
- 5) Commissie Oostenbrink (Stuurgroep dienstenonderzoek): Ondernemer in diensten, 1983.
- 6) Zeil, P. van, Plan van Aanpak betreffende de voorlichtings- en adviestructuur voor het Midden- en Kleinbedrijf. Brief van de Staatssecretaris aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van de Staten Generaal, 785/II/702 HAD I/O
- 7) Brugge, A. van de en W. Kroesen, Beleid voor de informele sector: halszaak of noodzaak? Verschijnt binnenkort in Idee 66.

Auteurs: W. Kroesen en H. Coenen
 Titel: Op Daedalus vleugels
 Verkrijgbaar: Te koop bij Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek en het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Ter inzage bij bibliotheek Geografisch Instituut Nijmegen.